

KRISTIANSAND TINGRETT**DOM**

Avsagt: 08.10.2014 i Kristiansand tingrett, Kristiansand S
Saksnr.: 13-147527TVI-KISA/06
Dommer: Tingrettsdommer Jostein Johannessen
Meddommere: Petter Bjarnastein
Øystein Gauslå
Saken gjelder: Uoppgjort entreprise

Birkedal Maskin AS

Advokat Øystein Vikstøl

mot

Bortelid Camping AS

Advokat Lars Gunnar Nag

Ingen begrensninger i adgangen til offentlig gjengivelse

Det ble avsagt slik

DOM

Saken gjelder uoppgjort entreprise – særlig spørsmål om betaling av endrings- og tilleggsarbeider.

Ved stevning datert 03.09.2013 har Birkedal Maskin A/S – dets konkursbo ved advokat Vikstøl reist sak for Kristiansand tingrett mot Bortelid Camping A/S. Det er krevd dom på betaling av et beløp oppad begrenset til kr. 3.626.000,- eks. mva. med tillegg av lovens renter, samt tilkjennelse av sakskostnader. Birkedal Maskin A/S ble ved Kristiansand tingretts kjennelse den 11.09.2012 tatt under konkursbehandling og omtales heretter som Birkedal.

Bortelid Camping A/S har tatt til motmæle ved advokat Lars Gunnar Nag den 04.10.2013 og påstått seg frifunnet, samt tilkjent sakskostnader. Bortelid Camping A/S omtales heretter som Bortelid.

Det ble holdt planleggingsmøte 17.10.2013. Det ble avsatt tid til rettsmekling 08.01.2014. Hovedforhandling ble berammet til fire dager med oppstart 07.01.2014 – for det tilfellet at det ikke ble aktuelt med gjennomføring av rettsmekling. For det tilfellet at rettsmekling ble gjennomført men ikke førte frem, ble hovedforhandling berammet med oppstart 08.04.2014.

18.12.2013 meddelte advokat Vikstøl til retten at partene hadde vært i kontakt med hverandre, og at det ikke var aktuelt med rettsmekling.

På grunn av snø og behov for befaring ble saken utsatt. Oppstart av hovedforhandling ble fastsatt til 20.05.2014. Saken ble ytterligere utsatt med oppstart til 15.09.2014 - igjen som følge av snø i fjellet.

Ved kjennelse 05.09.2014 avslo tingretten Birkedals begjæring om subjektiv kumulasjon. Birkedal ønsket å trekke Knut Repstad inn i saken som solidarisk medskyldig for kravene. Dette ble avslått bl.a. på grunn av fare for at saken måtte utsettes nok en gang. Bortelid har en festeavtale med grunneier Knut Repstad – som også er eier av alle aksjene, og er styreleder i Bortelid.

Hovedforhandling ble gjennomført i tiden 15.-18.09.2014. Det ble avhørt 13 vitner, foretatt befaring og dokumentasjon.

Saksforholdet er i det vesentlige følgende:

Tvistens har utspring i en entreprisedavtale som partene inngikk 08.07.2010. I henhold til avtalen skulle Birkedal forestå grunnarbeider i forbindelse med opparbeidelse av en campingplass for Bortelid i Åseral kommune. Avtalen hadde en starttid som var fastsatt til 12.07.2010, og en sluttfrist som var 12.05.2011. Birkedal ga et pristilbud på arbeider på kr. 6.002.703,76 pluss merverdiavgift. Tilbudet ble akseptert av Bortelid ved inngåelsen av avtalen som nevnt.

Partene benyttet kontraktsformularet Standard Norge, Byggeblankett 8406A A 2008 – heretter omtalt som NS8406 – ved inngåelse av avtalen.

I henhold til avtalens pkt. 1 fremgår det at *"entreprenøren på tar seg å utføre følgende kontraktarbeid*

Grunnarbeider i følge tilbud

Tilførsel av VA fra pumpestasjon mellom camp og hotell

230 oppstillingsplasser

Klargjøring av to tomter til servicebygg

Internvei og tursti rundt vann

Entreprenøren har full frihet til å plassere veier der de er mest hensiktsmessig, samt tilpasse høydene til terrenget.

Inngrep i naturen skal gjøres så skånsomt som mulig."

Det fremgår videre av punkt 4 i avtalen at *"entreprenøren skal ikke foreta mengdekontroll"*.

Pkt. 5 i avtalen omhandler regningsarbeider og timesatser for personell og utstyr som skal benyttes vedr. dette.

Pkt. 11 i avtalen omhandler påslag som Birkedal skal ha for *"byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll med 10% av administrert sideentreprenørs endelige og totale vederlag eksklusive merverdiavgift."*

Pkt. 12 omhandler bestemmelser om avdragsbetaling hvor det er avtalt *"2 akonto + sluttoppgjør. Første akontobetaling ble avtalt til 01.08.2010 og andre akonto ble avtalt til 01.10.2010."*

Partene avtalte videre at varsler og krav kunne gis ved elektronisk kommunikasjon, jfr. pkt. 13.

Endelig ble det fastsatt i pkt. 14 at *"Høyder og veitraseer fra tegninger skal være retningsgivende, plassering bestemmes av entreprenør, etter hva som passer terrenget best. Prosjektering, profilering og stikking kommer i tillegg og faktureres etter timer og*

medgått + påslag. Masseuttak kan gjøres i masseuttaket som ligger i tilkomstveien til området."

Birkedal startet opp arbeidene på anlegget umiddelbart etter avtaleinngåelsen den 8. juli 2010, muligens noen dager før avtaleinngåelsen.

Halvparten av kontraktsbeløpet ble betalt av Bortelid den 23.09.2010, etter at Birkedal først sendte regning den 13.08.2010.

Partene gjennomførte 6 byggemøter i tiden 19.08.2010 til 16.11.2010. Fra siste byggemøte gjengis følgende:

"Økonomi

Garantier skal utveksles.

BC betaler umiddelbart 50% av forfalt akonto, samt to forfalte fakturaer angående prosjektering og stikking, resten av forfalt akonto skal betales samtidig som pumpekum bestilles. Halvparten av kostnadene vedrørende pumpekum skal betales av BC, når den bestilles, resten skal betales når pumpekummen leveres på byggeplass. På endringer som har med VA, sendes det en akonto, på innkjøpte deler, som ligger på anlegget."

Videre fremgår det av samme byggemøtereferat at

"Veier og oppstillingsplasser

BC er meget godt fornøyd med arbeidene som er utført....

Siste oppussing på oppstillingsplasser, teltplass og sti, gjøres til våren."

I møtet var det uenighet om rettnessigheten av påståtte endringsarbeider. Det er videre protokollert at

"BC og BM skal ta en gjennomgang av endringer, men uenighet om dette skal i utgangspunktet ikke stoppe arbeidene."

Dagen etter dette møtet betalte Bortelid de to forfalte fakturaene angående prosjektering og stikking på kr. 86.080,- eks mva.- som Birkedal hadde forskuttert i henhold til kontrakten. Det ble også foretatt betaling av kr. 750.000,- eks. mva,- som refererte seg til 50% av en forfalt akontobetaling som beskrevet i byggemøtereferatet av 16.11.2011.

Det er uomstridt at betaling av sist nevnte faktura innebar at Bortelid hadde betalt 62,5% av kontraktsbeløpet.

Arbeidene på stedet fortsatte frem til begynnelsen av desember. På grunn av snøfall ble det ikke utført ytterligere grunnarbeider på campingplassen.

I tiden 19.11.2010 til 18.01.2011 sendte Birkedal en rekke fakturaer på prosjekteringskostnader og tilleggsarbeider som Bortelid ikke har betalt. Fakturakravene er tvistens kjerne, og vil bli gjennomgått og drøftet under "rettens merknader". Her vil også

partenes konkrete anførsler bli nærmere gjengitt i den grad det er nødvendig for avgjørelsen av kravene.

Den 7. desember 2010 sendte advokat Bentestuen, på vegne av Bortelid, brev til Birkedal hvor det ble anført at arbeidet var forsinket, samt det ble påstått at det var sendt fakturakrav som det ikke var grunnlag for i kontrakten. Anførselene ble ikke utdypet. Det ble varslet gjennomgang av fakturakravene på et senere tidspunkt.

Da lastebilsjåfør hos Birkedal, Tor Magne Stenbråten, i desember 2010 skulle hente rørledninger, betongkummer/rammer og lokk, var veien inn til området stengt med en traktor. Han fikk anledning til å gå inn i området og besiktige dette, men ble nektet å hente gjenstandene av Knut Repstad.

Ved brev av 05.01.2011 besvarte advokat Gulliksen hos Maskinentreprenørenes forening advokat Bentestuens brev. Det ble bestridt at det forelå forsinkelse, samt at det var sendt fakturakrav som det ikke var grunnlag for.

Ved brev av 03.02.2011 fra advokat Bentestuen ble det foretatt en gjennomgang av saken. Det ble anført at det forelå forsinkelse, samt at endringsmeldinger fra Birkedal ble gjennomgått. Brevet ble avsluttet med at Bortelid ga uttrykk for ønske om å avslutte samarbeidet med Birkedal. Bortelid mente seg også berettiget til å heve avtalen, men ville avvente med å gjøre dette til partene hadde diskutert muligheten av å bli enige.

Brevet ble besvart av advokat Gulliksen hos Maskinentreprenørenes forening 10.03.2011. Det ble avslutningsvis anført at Bortelid skyldte Birkedal i overkant av 4,2 millioner kroner for kontrakts- og tilleggsarbeider.

28.03.2011 besvarte advokat Bentestuen brevet. Det ble fremsatt to løsningsalternativer på konflikten. Det ene alternativet omhandlet at Birkedal skulle ferdigstille anlegget på visse betingelser. Det andre løsningsalternativet innebar at arbeidene skulle avsluttes med umiddelbar virkning, samt at ingen av partene hadde pengemessige eller andre krav mot hverandre.

I brev 26.04.2011 fremsatte Birkedal tilbud om avslutning av avtaleforholdet ved bl.a. å redusere kravet på ca. 4,2 millioner til 3,7 millioner. Tilbudet stod ved lag til 02.05.2011. For det tilfellet at kravet ikke ble akseptert innen den tid, ble det meddelt at Birkedal hevet avtalen med umiddelbar virkning.

Bortelid bestred at det forelå vesentlig mislighold ved advokat Bentestuens brev av 29.04.2011. Det ble også varslet motkrav som følge av hevingen av kontrakten.

Saksøker Birkedal har i det vesentlig anført:

Det foreligger en uoppgjort utførelsesentreprise hvor Bortelid ikke har betalt for endrings- og tilleggsarbeider som de var forpliktet til etter kontrakten.

NS 8406 pkt. 19 regulerer hvordan varsling skal foregå mellom byggherre og entreprenør. Kontrakten pkt. 19.3 forutsetter at det kan komme endringer. Endringen etter denne kontrakten er mer lempelige enn NS 8405. Det er krav om at entreprenøren innen rimelig tid varsler byggherren om sitt krav på justering av vederlaget og tidsfrister som følge av endringen.

Det anføres at det meste har foregått muntlig fra Bortelid sin side. Birkedal har sendt mail til alle impliserte uten at dette har blitt besvart. Det er avholdt en rekke byggemøter, uten at det kom tilbakemelding på endringene som ble tatt opp i foregående byggemøte. Når man ikke besvarer byggemøtereferater har man tapt innsigelsesretten. Byggemøtereferater er like godt som endringsmeldinger – når de ikke besvares.

Knut Repstad erkjenner at det forelå endringer. Det skulle være en gjennomgang av endringene, og dette skulle ikke stanse arbeidet. Det har funnet sted endringer som det skal betales for.

Bortelid har betalt kr. 3.750.000,- eks. mva. til Birkedal. Terreng Transport – heretter omtalt som TT – sluttførte arbeidene og utførte arbeid for 3.271.000,- eks. mva. I dette beløpet ligger en stor pumpekuem som var verd 1 million, og som ikke var omfattet av Birkedals tilbud. Dersom man trekker ut denne, og justerer for det beløp som Birkedal hadde avsatt for kum, kommer man til den sum som Birkedal krever.

Bortelid har rettsstridig holdt tilbake masser for ca. kr. 400.000,- som ble nektet utlevert til Birkedals sjåfør da han skulle hente dette. Bortelid har nektet Birkedal å fremlegge bilder som ble fremskaffet etter at saksforberedelsen var avsluttet, og som ytterligere dokumenterer de mengder som ble nektet utlevert. Dette forhold bør føre til at retten kan legge seg opp mot beregnet beløp på kr. 400.000,-.

Tilbakeholdte masser var Birkedal sin eiendom, jfr. NS 8406 pkt. 30. TT benyttet restene av massene til å ferdigstillelse av prosjektet.

Det bestrides at det foreligger forsinkelse fra Birkedals side. Birkedal fikk fristutsettelse på ferdigstillelse av anlegget med én måned til - 12.06.2011 - som følge av tilleggs-/endringsarbeider.

Birkedal hevet kontrakten som følge av vesentlig betalingsmislighold. Det forhold at ingen av endringsarbeidene ble betalt og heller ikke bestridt i byggemøtene, tyder på at Bortelid ikke hadde tenkt å betale for disse arbeidene. Samarbeidsklimaet ble ikke bedre av at Knut Repstad nektet utlevert varer på campingplassområdet som var Birkedals eiendom.

Innsigelser til endringsmeldingene kom først ved skriv av 07.12.2010 fra advokat Bentestuen.

Forutsetning for anbudet var at alle mengder skulle være regulerbare. Overstrykningen i kontrakten ble ikke signert av partene på tidspunktet for avtaleinngåelsen. Dette må bety at alle mengder var regulerbare.

Etter avtalen mellom partene hadde Bortelid ansvaret for prosjektering av vann og avløp (VA) og prosjektering. Bortelid har ikke betalt de utlegg som Birkedal har hatt til dette.

Prosjektets karakter og manglende prosjektering, hvilket Bortelid hadde ansvaret for, førte til en rekke endrings- og tilleggsarbeider. Bortelid skulle også ordne alle søknader og godkjenninger.

Saksøker har anført at av kontraktssummen på vel 6 millioner – pluss mva., gjenstår ca. 2,2 millioner som uoppgjort. I tillegg kommer betaling for tilleggs/endringsarbeider, samt masse som med selvtøkt er beholdt av Bortelid Camping. Totalbeløpet utgjør kravet på vel 3,6 millioner – pluss mva.

Birkedal har ikke krevet betaling for fullt oppgjør i henhold til kontrakten. Arbeidene var ikke ferdigstilt. Partene var enige om at det var produsert langt over 50% av prosjektet. Vidar Birkedal er av den oppfatning at det var produsert ca. 90%, mens hans kompanjong på prosjektet, Jan Halvard Skarpeid, mente det gjenstod arbeider for ca. 1 million – hvilket tilsvarer en ferdigstillelse på 80-90%.

Skriv mellom advokatene var tilstrekkelig varsel med hensyn til oppsigelse av kontrakten. Man var dessuten ferdig for sesongen – arbeidene måtte uansett fortsette etter at snøen hadde smeltet.

Renter skal beregnes fra 30 dager etter siste faktura som var 18.01.2011, jf. forsinkelsesrenteloven § 2. Renter skal således betales fra 18.02.2011.

Bortelids manglende vilje til å forlike protokollert forlikstilbud på 1,5 millioner kroner må få betydning for sakskostnadsavgjørelsen, jfr. tvisteloven § 20-3.

Advokat Vikstøl har på vegne av Birkedal har nedlagt slik påstand:

1. Bortelid Camping A/S dømmes til å betale til Birkedal Maskin A/S, dets konkursbo, et beløp fastsatt etter rettens skjønn oppad begrenset til 3.626.000,- eks. merverdiavgift med tillegg av renter fra 18.02.2011.
2. Bortelid Camping A/S dømmes til å betale til Birkedal Maskin A/S, dets konkursbo, sine sakskostnader.

Saksøkte Bortelid har i det vesentlige anført:

Birkedal har ikke krav på full betaling da arbeidet ikke ble levert i henhold til kontrakten. Arbeidet var ikke ferdig. Endringsarbeidene som ble fakturert, gir ikke grunnlag for vederlagskrav da dette var omfattet av kontrakten, eller at kravene er bortfalt fordi Birkedal ikke har varslet om disse, evt. ikke blitt utført, evt. utført mangelfullt. Uansett er det benyttet feil sats for kravene som er fremsatt.

I henhold til tvisteloven § 9-16 er retten bundet av partenes påstandsgrunnlag. Nye påstandsgrunnlag under hovedforhandlingen skal prekluderes, jfr. samme lov § 11-2 første ledd annet pkt.

Påstandsgrunnlaget innebærer full betaling i henhold til kontraktens beløp. Summen av kravene på reskontroen og tilleggsarbeidene er på 1,9 millioner kroner. Kr. 973.297,- er det maksimale beløp det kan gjøres krav for vedr. endrings- og tilleggsarbeider. Det er ikke krevet prosjekteringskostnader.

Beregningen av masse og rør på kr. 400.000,- er feil. Det korrekte beløpet er 245.000,- eks. mva. i henhold til sakens dokumenter. Uansett var det Bortelid som hadde eiendomsretten til disse gjenstander da dette var betalt.

Spørsmålet om alle mengder er regulerbare, innebærer et nytt påstandsgrunnlag i retten.

Birkedal var vel kjent med Bortelid sine forutsetninger. Entreprenøren ble gitt full frihet, og Bortelid skulle ha en fast pris å forholde seg til. Avtalen mellom partene var en rundsumkontrakt/fastpris. Bestemmelsen i kontrakten om regulerbare mengder ble overstrøket for at Bortelid skulle ha forutberegnelighet. Birkedal hadde ansvaret for egne forutsetninger. Svikt i disse må Birkedal selv bære risikoen for.

Birkedal har allerede fått betalt for utført arbeid. I henhold til vitneforklaringer var det ikke produsert mer enn ca. halvparten av kontrakten:

Arbeidet som er utført er beheftet med mangler. Dette har betydning for i hvilken grad Bortelid har betalt tilstrekkelig. Da arbeidet med VA anlegget ble påbegynt, forelå det hverken prosjektering eller igangsettingstillatelse.

Partene var enige om hva som skulle betales på byggemøtet 16.11.2010. Birkedal sendte ikke ut varsel om heving i tråd med NS 8406 pkt. 29.

Uansett foreligger ikke vesentlig mislighold som evt. kunne ha begrunnet heving fra Birkedals side. Bortelid hadde betalt alle regninger som de skulle betale.

NS 8406 har ikke regler om gjennomføring av heving. Det må i denne forbindelse ses hen til NS 8405 pkt. 39.

Konsekvensen av Birkedals rettsstridige heving var at Bortelid måtte engasjere TT til å ferdigstille anlegget. Dette kostet kr.3.275.000 eks mva. Merutgiftene som Bortelid har hatt som følge av dette, kan benyttes som motkrav mot evt. krav som retten finner bevist at Birkedal har mot Bortelid. Merutgiftene er 1 million og har ikke blitt bestridt av Birkedal.

Enkelte av de arbeider som er utført, ble ikke utført i henhold til avtalen.

Det ble også anført at Birkedals heving av kontrakten var rettsstridig og påførte selskapet tap/grunnlag for dagbøter som begrenses til 10% av kontraktssummen, jfr. NS 8406 pkt. 26.3. Motkravet utgjør kr. 600.000,- eks. mva. må gå til fradrag i evt. krav som retten finner at Birkedal har mot Bortelid.

Samlet motkrav utgjør således 1,6 millioner kroner.

Advokat Nag har på vegne av Bortelid nedlagt slik påstand:

1. Bortelid Camping A/S frifinnes.
2. Birkedal Maskin A/S dets konkursbo dømmes til å betale Bortelid Camping A/S sine saksomkostninger.

Rettenens merknader

Saken har ikke vært behandlet i forliksrådet. Begge parter har vært representert med advokat, og tvistesummen er over 125.000,- kroner. Forliksrådsbehandling var derfor ikke nødvendig jfr. tvisteloven § 6-2 annet ledd pkt. a.

Retten legger til grunn at sakens parter er profesjonelle og/eller har vært bistått av profesjonelle ved utarbeidelsen av kontrakten. De må således begge anses å være likeverdige ved utformingen av kontrakten og kontraktens kvalitet.

Retten legger videre til grunn at partene inngikk en fastprisavtale for arbeidene hos Bortelid, men at Birkedal hadde krav på vederlag for eventuelle endrings- eller tilleggsarbeider i henhold til avtalens pkt. 5, og NS 8406 pkt. 19.

Endelig legger retten til grunn at det i henhold til avtalens pkt. 4 skal det ikke foretas mengdekontroll av entreprenøren. Bakgrunnen for dette var Bortelids ønske om forutberegnelighet/kostnadskontroll.

Utgangspunkt for Birkedals krav mot Bortelid er reskontroen som Birkedal hadde i kundeforholdet til Bortelid. Retten vil gjennomgå de fakturaene som Birkedal har krevet betaling for og som ikke er oppgjort i henhold til reskontroen.

Faktura 3744 – kr.1.500.000,- eks mva.

Fakturaen er datert 30.09.2010 og omhandler akonto nr. 2 av kontraksarbeidet. Som nevnt ovenfor innebar Bortelids betaling av forfalt akonto med kr. 750.000,- eks. mva. - den 17.11.2010 - dagen etter siste byggemøte - at det var betalt 62,5% av kontraksarbeidene.

Retten vil ta stilling til om Birkedal har krav på det resterende beløp fra denne fakturaen – kr. 750.000,-.

Slik saken er opplyst for retten er det vanskelig å si om Birkedal på dette tidspunkt hadde tilført/produisert verdier som nøyaktig tilsvarer dette tallet.

I byggemøtet den 16.11.2010 var partene enige om at det var produsert langt over 50% av prosjektet. Etter dette tidspunkt ble det foretatt produksjon i ytterligere ca. to uker til på anlegget.

TT's tilbud til Bortelid av 21.06.2010 (som ikke ble akseptert) var kr. 8.914.000,- eks. mva. Regningsarbeidene som TT utførte etter at Birkedal trakk seg ut var på 3.275.000 eks. mva. Dette kan tilsi at TT utførte 37% av deres tilbudet fra 2010. I dette beløpet ligger imidlertid en større pumpekum enn i Birkedals tilbud på grunn av oppstillingsplassene for husvognene som ble tilført prosjektet. Retten legger videre til grunn at det arbeidet som TT utførte var av om lag samme kvalitet/finish som Birkedal skulle levere etter kontrakten.

Det er etter dette sannsynlig at Birkedal hadde tilført prosjektet verdier som tilsvarer omlag 62,5 % av kontrakten før de trakk seg ut av området. I tillegg kommer verdiene som følge av at det ble lagt til rette for vann og kloakk til husvognene og Elvestadledning - jfr. drøftelsene nedenfor.

På denne bakgrunn finner retten at det ikke er grunnlag for ytterligere betaling for kontraktsarbeid.

Faktura 4030 – kr. 150.000 eks. mva.

Regningen er datert 19.11.2010. Det er opplyst at regningen gjelder akonto VA endringer. Etter rettens syn må dette sees i sammenheng med faktura 4156 og 4157. En viser til drøftelsen vedr. disse fakturaer. Som det fremgår nedenfor har retten godtatt disse fakturaene som berettiget. Faktura 4030 synes å være en dobbelfakturering fra Birkedal vedr. samme arbeid. Videre har Birkedal også sendt kreditnota nr. 4243 pålydende samme sum – som går mot fakturaen.

På denne bakgrunn går fakturaen ut.

Faktura 4150 – kr. 234.635 eks. mva.

Fakturadato er opplyst å være 30.11.2010. I henhold til fakturaens ordlyd er dette "akonto nr. 3". Under overskriften "varetekst" er det opplyst "Produsert frem til 4.12.2010". Slik retten oppfattet forklaringene under hovedforhandlingen gjaldt regningen det som var produsert fra siste byggemøte den 16.11.2010 og frem til produksjonen opphørte den 04.12.2010.

I henhold til kontraktens pkt. 12 var det avtalt to akonto betalinger samt sluttoppgjør. Det var således ikke hjemmel i kontrakten for ytterligere én akonto betaling.

Det er ikke foretatt noen måling av det arbeid som er utført som dokumenterer at det er foretatt arbeid som overstiger 62,5% av kontraktsarbeidet, og som evt. kunne vært med på å understøtte at fakturaen berettiget. Birkedal må selv bære risikoen for dette. I praksis innebærer fakturaen regningsarbeid for Birkedal. Avtalen mellom partene var - i utgangspunktet - fastpris.

På denne bakgrunn finner ikke retten å akseptere denne fakturaen som berettiget.

Faktura 4151 - kr. 11.000,- eks. mva. - endringsmelding nr. 11

Fakturaen er datert 30.11.2010 og omhandler krav om betaling for nedgraving av lysfundamenter. Det er anført fra Bortelid at dette var omhandlet i tilbudet fra TT av 21.06.2010, og at begge entreprenørene fikk samme informasjon i forbindelse med at de innga tilbud på arbeidet.

Retten finner ikke å kunne legge dette synspunkt til grunn. Nedgraving av lysfundamenter er ikke omhandlet i tilbudet til Birkedal. Retten finner at det er sannsynlig at Bortelid bestilte nedgraving av lysfundamenter av Birkedal. Lysfundamentene er omhandlet i endringsmelding nr. 11 som er datert 22.11.2010, med frist for uttalelse til 30.11.2010. Det er i endringsmeldingen oppgitt hvilken priskonsekvens endringen vil ha. Det er ikke kommet innsigelser til endringsmeldingen innen fristen.

Lysfundamentene er også omhandlet i byggemøtereferatene av 21.09.2010 pkt. 4 og 19.10.2010 pkt. 7.

På denne bakgrunn godkjenner retten fakturaen som berettiget.

Faktura 4152 - kr. 107.535,60 eks. mva. - endringsmelding nr. 7

Fakturaen er datert 30.11.2010. Regningen omhandler "grusing av oppstillingsplasser" på "3.240 m²". I henhold til kontrakten er Birkedal forpliktet til å foreta grusing av veier og parkeringsplasser, jfr. Birkedals tilbud post 5.1 i som er en del av kontrakten. Retten oppfatter avtalen slik at parkeringsplassene som omhandles i kontrakten er parkeringsplasser ved servicehusene.

Endringsmelding nr. 7 skal være sendt til Knut Repstad 04.11.2010 - uten respons. Det er i endringsmeldingen oppgitt at årsak skal være "bestilling fra byggherre".

Retten finner at det er sannsynlig at endringen ble bestilt av representant for Bortelid før arbeidet ble igangsatt. En viser i denne forbindelse til mail av 9. september fra Jan Halvard Skarpeid - som utførte arbeidet sammen med Birkedal - til Arne Gustav Hageland hos Birkedal. Mailen ble videresendt til Jørn Moum og Thomas Repstad - som begge deltok i arbeidet for Bortelid. For retten kan det se ut som arbeidet ble utført i slutten av september, og at det først er sendt endringsmelding 04.11.2010.

Arealet som skal være gruset kan også stemme med det som sannsynligvis ble ferdigstilt før Birkedal forlot stedet. Hver oppstillingsplass er etter det opplyste 120m². Retten legger til grunn at det ble ferdigstilt ca. 37 plasser - området frem til det første servicebygget. Dette utgjør således 4.440 m². Med fratrukk for noen grøntanlegg, passer dette med området som skal være gruset, og som fakturaen omhandler.

På denne bakgrunn godkjenner retten den ene fakturaen som berettiget.

Faktura 4153 - kr. 411.243,- eks. mva. - endringsmelding nr. 10

Fakturadato er 30.11.2010 og omhandler 1050 m med grøfteskyting til en pris av 391,66 pr. meter.

I henhold til byggemøtereferat av 12.10.2010 pkt. 8 fremgår det: "Det er bestemt at det skal inn ca. 50 husvogner i feltet. Løsningen på vann og kloakk blir som avtalt og skissert

på møtet, forslag fra Mikalsen i Norconsult. SA/BM priser dette arbeidet. Kummer med vann avsluttes med samlestokk, ikke ledninger ut av kum. Kloakk legges ut til samlelum."

Identisk formulering fremgår også av byggenøtereferatet av 19. s.m.

Retten finner det sannsynlig at det under arbeidet med prosjektet ble bestilt vann og kloakk til 50 plasser som skulle ha permanent tilknytning til slikt teknisk anlegg. Under rettens befaring var det oppført 2-3 hytter som – slik retten forstod det – skulle ha permanent vann- og kloakktilknytning.

I tilbudet som Birkedal ga til Bortelid var det ikke tatt høyde for VA-arbeider og grøft for slike plasser.

Retten finner at det er sannsynlig at fakturaen omhandler grøftesprensning som følge av disse plassene, og at Bortelid har bestilt og akseptert dette arbeidet – uten at prisen forelå.

På denne bakgrunn godkjenner retten fakturaen som berettiget.

Faktura 4154 – kr. 755,476,84 eks. mva. – endringsmelding nr. 9.

Fakturadato er 30.11.2010 og omhandler "sprengte plasser for oppstillingsplasser, utlasting av stein, transport av stein og mottak av stein".

I endringsmeldingen av 18.11.2001 er det anført at "Topografien i feltet fører til at det ikke går an å planere plassene med stedlig masse". Under punktet "konsekvens" fremgår det: "Ca 30 tomter må sprenges ut" og "Økonomisk og fremdrift".

Slik retten ser det er forholdet omfattet av det tilbud som Birkedal ga til Bortelid. Birkedal hadde full frihet til å tilpasse utforming av plassene til terrenget, jfr. avtalen som beskrevet innledningsvis. Birkedal må selv bære risikoen for kostnadene som evt. feilberegninger fra deres side medførte.

På denne bakgrunn godkjenner retten ikke denne fakturaen som berettiget.

Faktura nr. 4155 – kr. 251.538,48 eks. mva. – endringsmelding nr. 8

Fakturaen er datert 30.11.2010 og omhandler "avgraving, bortkjøring av jordmasser, boring og skyting med hensyn til bygninger, opplesning av stein og grovplanering, planering".

I endringsmelding av 04.11.2010 er årsaken til dette beskrevet som "Bestilling fra byggherre, p.g.a. oppstillingsplasser for husvogner". Endringsmeldingen er sendt til Knut Repstad.

Under merknaden om "konsekvenser" er det opplyst: "framdrift og økonomiske".

Retten finner at det er sannsynlig at endringsmeldingen og fakturaen knytter seg til husvognene som nevnt ovenfor som skulle ha permanent tilknytning til vann og kloakk. Det er sannsynlig at dette medførte ekstrakostnader i den størrelsesorden som fremgår av fakturaen, samt at Bortelid har bestilt og akseptert dette arbeidet.

På denne bakgrunn godkjenner retten denne fakturaen som berettiget.

Faktura nr. 4156 – kr. 309.769,10 eks. mva – endringsmelding nr. 2

Fakturaen er datert 30.11.2010 og omhandler: "Vannkum, Kummer spillvann, 100x100 FLENSE-T 360/180 DU, Isolering av vannkummer og grøft, Plassering av kumgrupper".

I endringsmelding nr. 2 av 05.10.2010 er det beskrevet "Nye kvav til intern grøfter og endringer av antall påkoblinger". I feltet om årsak er det beskrevet "Krav fra byggherre". I feltet om "konsekvenser" er det beskrevet "Fristforlengelse, Større antall lm grøft, endring av teknisk må prises etter en oversikt er produsert, Prosjekteringsmøte må det innkalles til - Ansvar=AGH".

Slik retten ser det omhandler fakturaen endringsarbeid som ikke var omfattet av tilbudet fra Birkedal. Det måtte lages flere kummer og legges ytterligere avløpsrør som følge av de 50 oppstillingsplassene som skulle ha fast tilknytning til vann og kloakk. Det var også behov for fall på kloakkledningen. Ledningene måtte også isoleres. Dette ble tatt opp i byggemøtet 05.10.2010 og sendt til Bortelid - uten respons. Bortelid har etterspurt pris for endingen - uten å ha fått dette. Slik retten ser det har Bortelid fått det de bestilte.

På denne bakgrunn godkjenner retten denne fakturaen som berettiget.

Faktura 4157 - kr. 77.870,- eks. mva. - endringsmelding nr. 1

Fakturaen er datert 30.11.2010 og omhandler "Vannpost med elvestadledning merkostnad, 110 PVC TRYKKRØR M/MUF NT10, Legging av 110 mm rør". I endringsmelding nr. 1 av 28.09.2010 er det i beskrivelsen av endingen angitt "Rør i grøft mellom pumpestasjon, bygg 1 og 2, 110 trykk helt opp til bygg 2, Elvestad til alle vannposter". Under posten "konsekvenser" er det oppgitt "Kostnadsoverslag presenteres på neste byggemøte".

I byggemøtereferatet fra 21.09.2010 er det i pkt. 2 opplyst "Det er blitt diskutert mange løsninger når det gjelder vannledninger til vannposter til feltet. Alle Vannledninger til vannposter legges i elvestadrør. Det sendes et varsel om endring med priskonsekvens snarest.". Ansvarlig for dette var Birkedal og fristen ble satt til 06.10.2010.

Elvestadrør er dyrere enn rørene som opprinnelig var planlagt i feltet. Bakgrunnen for dette er at disse har en anordning med varme, slik at vannet ikke skal fryse om vinteren.

Retten finner det sannsynlig at Bortelid har bestilt og akseptert at det skulle legges Elvestad rør, selv om Birkedal ikke eksakt har angitt hvor stort tillegg dette ville medføre for prosjektet. Bortelid har heller ikke protestert på regningens størrelse i retten, kun på manglende pristilbud og aksept.

På denne bakgrunn godkjenner retten denne fakturaen som berettiget.

Faktura 4158 - kr. 14.720 eks. mva. - endringsmelding nr. 12

Fakturadato er 30.11.2010 og omhandler venting med både gravemaskin og dumper i 8 timer. Endringsmelding er datert 24.11.2010 og Bortelid ble gitt frist samme dag med tilbakemelding. Under punktet "Beskrivelse" fremgår det "For kort høyspentkabel!! Thomas Repstad har i sammen med Bjørn Gunnar Baas i Otera gått opp traseen for høyspentkabelen. Det trasevalget er aldri forevist oss. Konsekvens nå er at kabelen etter all sannsynlighet er for kort og må skjøtes eventuelt byttes eller ny trase".

Bortelid hadde den direkte kontakten med Otera som skulle levere kabelen. Dette lå utenfor kontraktsforholdet Bortelid/Birkedal. Kabelen var rent faktisk ikke for kort, og retten er av den oppfatning at Birkedal burde klart å måle dette.

På denne bakgrunn godkjenner retten ikke denne fakturaen som berettiget.

Preklusjon av deler av beløpet som knytter seg til tilleggsarbeider

Det er anført fra Bortelids side at påstandsbeløpet innebærer full betaling i henhold til kontrakten. Summen av tilleggs- og endringsarbeidene utgjør 1.939.153 eks. mva. Det maksimale beløp som Birkedal kan krevet dekket er påstått å være kr. 973.297,-. Det er i denne forbindelse vist til tvisteloven § 9-16.

Det fremstår som noe uklart for retten hvordan Birkedals påstandsbeløp er beregnet. Det er uomstridt at Birkedal ikke fullførte arbeidet i henhold til kontrakten. Advokat Vikstøl har også anført at Birkedal ikke hadde krav på fullt oppgjør etter kontrakten da denne ble hevet før arbeidet var ferdig.

Retten legger til grunn at de rettsstiftende faktiske forhold i saken, som stevningen bygger på, i særlig grad er endrings- og tilleggsarbeidene som ikke er betalt av Bortelid. Dette har Bortelid hatt god tid til å imøtegå – hvilket også var en vesentlig del av innledningsforedraget, en vesentlig del av det bevistilbud som Bortelid hadde, og var en vesentlig del av prosedyren.

Retten kan ikke se at en eventuell feilberegning av påstandsbeløpet skal få betydning for det krav som Birkedal kan kreve for endrings- og tilleggsarbeider. Retten kan ikke se at Birkedal er å bebreide for denne eventuelle feilen. Det dreier seg i verste fall om en eventuell teknisk feilberegning av beløpet. Nektelse av å fremme det fulle krav ville fremstå som formalistisk og urimelig, jfr. tvisteloven § 9-16 første ledd pkt. a. Bortelid har uansett hatt tilstrekkelig grunnlag, uten utsettelse, å ivareta sine interesser i saken, jfr. samme bestemmelse pkt. b. Nektelse av å fremme det fulle beløp ville også kunne påføre Birkedal et urimelig tap.

Retten kan for øvrig ikke se at tillatelse av å fremme det fulle beløp for endrings- og tilleggsarbeider har medført noen ytterligere kostnader for Bortelid, fordi det er disse arbeider som har vært sakens kjerne, og som saken i første rekke har omhandlet, jfr. tvisteloven § 9-16 annet ledd.

Bortelids anførsel tas ikke til følge.

Prosjekteringskostnader

Faktura 4031 – kr. 30.733,33 eks. mva.

Faktura 4081 – kr. 30.733,33 eks. mva.

Faktura 4172 – kr. 38.339,50 eks. mva.

Faktura 4260 – kr. 38.186,50 eks. mva.

Faktura 4342 – kr. 24.527,25 eks. mva.

Alle fakturaene omhandler prosjektering/innmåling av veier mv. Arbeidet er utført av Norconcult A/S og Hoem og Aamodt oppmåling A/S.

I henhold til kontrakten mellom partene hadde Bortelid prosjekteringsansvar. Videre skulle Birkedal forskuttere utgiftene og koordinere dette. Birkedal hadde etter avtalens pkt. 11 krav på 10% påslag for dette eks. mva.

Faktura 4031 og 4081 er likelydende mht. pris. Begge fakturaene henviser til ordre nr. 3076. Det er sannsynlig at den ene fakturaen er en dobbelfakturerings. I utgangspunktet kan retten på denne bakgrunn bare godkjenne den ene fakturaen som berettiget. Utgiftene som Birkedal har hatt er godtgjort.

Faktura 4172 omhandler - i tillegg til utlegg til prosjektering med 10% påslag - krav om betaling for 1 time med arbeidsleder/ingeniør med kr. 790,- eks. mva. Retten kan ikke se at det var grunnlag for påslag for ingeniøren/arbeidslederen i avtalen mellom partene. Dette må anses innbakt i påslaget på 10% for byggeplassadministrasjon mv. som Birkedal var berettiget til. Fakturaen for øvrig anses utgiftene godtgjort, slik at korrekt fakturasum blir 37.549,50.

Faktura 4260 omhandler prosjektering i følge vedlegg med 10% påslag. Vedlegget fra Norconsult A/S refererer seg til "*Detaljprosjekt VA*". Det er det Bortelid som etter kontrakten skulle betale. Utleggene som Birkedal har hatt til Norconsult A/S anses godtgjort.

Faktura 4342 er også oppgitt å være prosjektering fra Norconsult A/S. Det foreligger ikke underbilag som nærmere underbygger at Birkedal har hatt disse utlegg. Dette må Birkedal selv bære risikoen for. På denne bakgrunn anses ikke utgiftene Birkedal påberoper å ha hatt som godtgjort.

Preklusjon av prosjekteringskostnader mv.

Det er anført fra Bortelid at Birkedal ikke har tatt disse utgiftene med i påstandsgrunnlaget, og at dette må anses prekludert, jfr. tvml. §9-16 og § 11-2. Subsidiært anses det som unødige prosjekteringskostnader.

Utgiftene til prosjektering som Birkedal krever dekket har vært omfattet av saksøkers faktiske rettsstiftende grunnlag som Birkedal har bygget sin påstand på. Bortelid har hatt tilstrekkelig tid til å forberede sitt forsvar vedr. dette punkt - selv om forholdet ikke eksplisitt ble nevnt i Birkedals sluttinnlegg. En viser for øvrig til drøftelsen om preklusjon ovenfor. Bortelids anførsel tas ikke til følge.

Retten kan heller ikke se at det er grunnlag for å redusere prosjekteringskostnader som følge av at utgifter har vært unødige. Gjennomføringen av prosjektet startet før det forelå prosjektering og ansvarsrett mv. Bortelid må bære sin del av ansvaret for dette. Retten legger også til grunn at det har vært fremsatt ønsker om en rekke endringer fra Bortelids side underveis som har vært en medvirkende årsak til problemene. Heller ikke denne anførselen kan etter rettens oppfatning føre frem.

Retten er etter dette kommet til at Birkedals utlegg til prosjektering mv. er godtgjort med kr. 106.469,33.

Selytekt av diverse rør mv.

Det er uomstridt at lastebilsjåfør Stenbråten ble nektet å hente diverse varer som var på byggeplassen i desember 2010 – etter at Birkedal hadde avsluttet arbeidet før vinteren.

I retten ble det forevist en rekke bilder hvor bl.a. rør var buntet sammen. Retten finner det ikke godtgjort at Bortelid hadde betalt for dette.

Rørene, kummer og grushauger mv. som ikke var bygget inn i anlegget, må etter NS 8406 pkt.30 anses for Birkedals eiendom. Sjåfør Stenbråten anslo i retten at han måtte ha hatt to fulle lastebillass med tilhenger for å frakte dette ut av anlegget. Retten legger dette til grunn. Skjønnsmessig finner retten godtgjort at verdiene av varer som Bortelid rettsstridig nektet utlevert å være kr. 250.000,- eks. mv.

Mangler ved anlegget

Det er anført at vann og kloakanlegget kan være mangelfullt fordi det ikke er foretatt innmåling og trykkmåling. Det er ikke fremlagt noen dokumentasjon vedr. dette. Det anføres at det var Birkedal som hadde ansvar for dette. Videre at dette har betydning for om Bortelid har betalt tilstrekkelig.

Det er ikke fremkommet noe under bevisførselen som understøtter at det foreligger feil ved vann- og kloakanlegget. Retten kan på denne bakgrunn ikke se at dette grunnlag kan føre til lemping av erstatningen.

Retten er etter dette kommet til at Bortelid er skyldig Birkedal tilsammen kr. 1.525.426,- eks. mva.

Motkrav

For det tilfellet at retten finner at Birkedal hadde krav mot Bortelid er det anført at Bortelid hadde motkrav som følge av urettmessig heving av kontrakten, samt dagbøter som følge av forsinkelse.

Retten vurderer først om oppsigelsen av kontrakten var rettmessig.

Vilkåret for at Birkedal kunne si opp kontrakten med Bortelid var at det forelå vesentlig mislighold, eller det var klart at vesentlig mislighold ville inntre jfr. NS 3406 pkt. 29.1

Retten er ovenfor kommet til at Birkedal hadde utestående vel 1,5 millioner kroner eks. mva. hos Bortelid. Kravene var forfalt til betaling da kontrakten ble sagt opp den 26. april 2011. Betalingsmisligholdet utgjør ca. ¼-del av kontraktssummen. Misligholdet hadde også vært langvarig. Retten har ved vurderingen også lagt vekt på at Bortelid nektet å utlevere varer som tilhørte Birkedal ved selvtøkt.

Retten er på denne bakgrunn kommet til at det forelå vesentlig mislighold som ga Birkedal anledning til å heve kontrakten.

Det fremgår av NS 8406 pkt. 29.1 at *"før heving kan iverksettes etter første ledd, skal den part som ønsker å heve, ha gitt den andre parten en rimelig frist til å rette forholdet, med varsel om heving om så ikke skjer."*

Det ble ikke gitt formelt varsel om heving slik standardvilkårene foreskriver. Etter rettens oppfatning var begge parter senest i februar 2011 av den oppfatning at det var best å avslutte samarbeidet, jfr. brev fra advokat Bentestuen den 03.02.2011 hvor det ble gitt uttrykk for at Bortelid ønsket å avslutte samarbeidet med Birkedal. Bortelid mente seg også berettiget til å heve avtalen. En viser også til at advokat for Birkedal gjentatt ganger fremmet betydelig pengekrav mot Bortelid som i sin helhet ble avvist. Slik retten ser det fremstod det som formålsløst at Birkedal skulle gi Bortelid anledning til å rette forholdet med varsel om heving om så ikke skjedde.

Diskusjonen mellom advokatene og oppsigelsen av kontrakten hadde heller ingen nevneverdig innvirkning på fremdriften av produksjonen på anlegget fordi det fortsatt ikke var mulig å arbeide på stedet som følge av snø.

Retten er på denne bakgrunn kommet til at oppsigelsen både materielt og prosessuelt var rettmessig.

Da oppsigelsen var rettmessig, og anlegget etter kontrakten ikke skulle være ferdig før ca. 12.06.2011, etter fristforlengelsen som ble gitt i byggemøtet den 16.11.2010, er det ikke nødvendig for retten å drøfte om det foreligger grunnlag for dagmulkt.

Renter

Birkedal har krevd renter fra 18.02.2011, jfr. forsinkelsesrenteloven § 2. Siste faktura ble sendt 18.01.2011. Birkedal har krav på renter fra 30 dager etter dette tidspunkt.

Sakskostnader

Påstanden i stevningen var erstatning fastsatt etter rettens skjønn oppad begrenset til vel 3,6 millioner kroner. Birkedal har på denne bakgrunn ikke fått medhold fullt ut eller i det vesentlige, jfr. tvisteloven § 20-2 nr. 2. Birkedal har da ikke vunnet saken og har ikke krav på full erstatning for sine sakskostnader, jfr. tvisteloven § 20-2 (1).

Utgangspunktet er da at hver av partene må bære egne sakskostnader.

Etter tvisteloven § 20-3 kan en part som har fått medhold av betydning uten å vinne saken helt eller delvis tilkjennes sakskostnader av motparten hvis tungtveiende grunner tilsier det.

Retten er av den oppfatning at begge parter er å bebreide for at det kom til søksmål. Kontrakten er utydelig på flere punkter, særlig i forhold til koordinerings- og prosjekteringsansvar. Det har vært mye muntlig kommunikasjon i saken, og – særlig Bortelid – har i liten grad respondert skriftlig på de innspill som Birkedal har kommet med. Arbeidet ble også igangsatt uten at dette var prosjektert i nevneverdig grad, samt at det manglet offentlige godkjenninger. Dette har etter rettens oppfatning preget arbeidet, og de etterfølgende tvister.

Ved avslutningen av dag to under hovedforhandlingen oppfordret rettens leder partene til selv å forsøke å finne en løsning på tvisten. Det ble bl.a. gitt uttrykk for at det forelå uklarheter på begge sider. Ved oppstarten av den tredje rettsdag ba advokat Vikstøl om protokollasjon av forlikstilbud på 1,5 millioner. Han ga også uttrykk for at Bortelid ikke var interessert i å diskutere spørsmålet om forlik dagen før. Dette legges til grunn.

Det protokollerte forlikstilbudet fremstår for retten som gunstig.

Advokat Vikstøls rettidige salær oppgave for retten er kr. 260.547,- inkl. mva. Salæret synes å være dekkende for det arbeid som er utført for å få saken faktisk og rettslig belyst.

I tillegg har Jan Hallvard Skarpeid, etter avslutningen av hovedforhandlingen, levert kostnadsoppgave på kr. 33.438,- inkl. mva. Det er opplyst at Skarpeid til sammen brukte 56 timer på saken, hvorav 30 timer under hovedforhandlingen. Skarpeid har bistått Birkedal. Han var ikke tilstede under prosedyren. Tilleggsoppgaven var ikke varslet og hensyntas ikke i det følgende, jfr. tvisteloven § 20-5 tredje ledd.

Retten har kommet til at Bortelid skal betale kr. 60.000,- inkl. mva. av sakskostnadene til Birkedal.

Advokat Nags kostnadsoppgave er kr. 778.462,50 inkl. mva. Kr. 990,- er reiseutgifter vedr. befarings. Resten er salær. Bortelid kan få sin sakskostnadsoppgave fra advokat Nag fastsatt av retten dersom dette er ønskelig, jfr. tvisteloven § 3-8. Begjæringen må fremsettes innen én måned fra forkynnelse av dommen.

Dommen er enstemmig.

SLUTNING

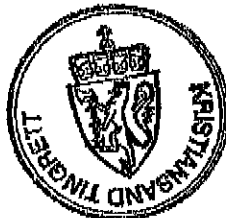
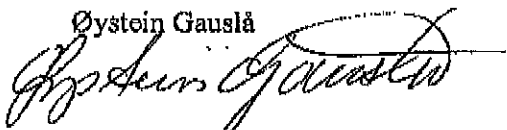
1. Bortelid Camping A/S dømmes til å betale til Birkedal Maskin A/S, dets konkursbo kr. 1.525.426 –kronerenmillionfemhundreogtjuefemtusenfirehundereogtjueseks- eksklusiv merverdiavgift, med tillegg av renter fra 18.02.2011. Beløpet forfaller til betaling 2 -to- uker etter forkynnelse av dommen.
2. Bortelid Camping A/S dømmes til å betale til Birkedal Maskin A/S, dets konkursbo, sakskostnader med kr. 60.000,- inklusiv merverdiavgift - kronersekstitusen-. Beløpet forfaller til betaling 2 -to- uker etter forkynnelse av dommen.

Retten hevet

Jostein Johannessen

Øystein Gauslå

Petter Bjarnstein

Rettledning om ankeadgangen i sivile saker vedlegges.

Rettleddning om ankeadgangen i sivile saker

Reglene i tvisteloven kapitler 29 og 30 om anke til lagmannsretten og Høyesterett regulerer den adgangen partene har til å få avgjørelser overprøvd av høyere domstol. Tvisteloven har noe ulike regler for anke over dommer, anke over kjennelser og anke over beslutninger.

Ankefristen er én måned fra den dagen avgjørelsen ble forkynt eller meddelt, hvis ikke noe annet er uttrykkelig bestemt av retten. Ankefristen avbrytes av rettsferien. Rettsferie er følgende: Rettsferiene varer fra og med siste lørdag før palmesøndag til og med annen påskedag, fra og med 1. juli til og med 15. august og fra og med 24. desember til og med 3. januar, jf. domstoloven § 140.

Den som anker må betale behandlingsgebyr. Den domstolen som har avsagt avgjørelsen kan gi nærmere opplysning om størrelsen på gebyret og hvordan det skal betales.

Anke til lagmannsretten over dom i tingretten

Lagmannsretten er ankeinstans for tingrettens avgjørelser. En dom fra tingretten kan ankes på grunn av feil i bedømmelsen av faktiske forhold, rettsanvendelsen, eller den saksbehandlingen som ligger til grunn for avgjørelsen.

Tvisteloven oppstiller visse begrensninger i ankeadgangen. Anke over dom i sak om formuesverdi tas ikke under behandling uten samtykke fra lagmannsretten hvis verdien av ankegjensstanden er under 125 000 kroner. Ved vurderingen av om samtykke skal gis skal det blant annet tas hensyn til sakens karakter, partenes behov for overprøving, og om det synes å være svakheter ved den avgjørelsen som er anket eller ved behandlingen av saken.

I tillegg kan anke – uavhengig av verdien av ankegjensstanden – nektes fremmet når lagmannsretten finner det klart at anken ikke vil føre fram. Slik nekting kan begrenses til enkelte krav eller enkelte ankegrunner.

Anke framsettes ved skriftlig ankeerklæring til den tingretten som har avsagt avgjørelsen. Selvprosederende parter kan inngi anke muntlig ved personlig oppmøte i tingretten. Retten kan tillate at også prosessfullmektiger som ikke er advokater inngir muntlig anke.

I ankeerklæringen skal det særlig påpekes hva som bestrides i den avgjørelsen som ankes, og hva som i tilfelle er ny faktisk eller rettslig begrunnelse eller nye bevis.

Ankeerklæringen skal angi:

- ankeinstansen
- navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger
- hvilken avgjørelse som ankes
- om anken gjelder hele avgjørelsen eller bare deler av den
- det krav ankesaken gjelder, og en påstand som angir det resultatet den ankende parten krever
- de feilene som gjøres gjeldende ved den avgjørelsen som ankes
- den faktiske og rettslige begrunnelse for at det foreligger feil
- de bevisene som vil bli ført
- grunnlaget for at retten kan behandle anken dersom det har vært tvil om det
- den ankende parts syn på den videre behandlingen av anken

Anke over dom avgjøres normalt ved dom etter muntlig forhandling i lagmannsretten. Ankebehandlingen skal konsentreres om de delene av tingrettens avgjørelse som er omvistet og tvilsomme når saken står for lagmannsretten.

Anke til lagmannsretten over kjennelser og beslutninger i tingretten

Som hovedregel kan en *kjennelse* ankes på grunn av feil i bevisbedømmelsen, rettsanvendelsen eller saksbehandlingen. Men dersom kjennelsen gjelder en saksbehandlingsavgjørelse som etter loven skal treffes etter et skjønn over hensiktsmessig og forsvarlig behandling, kan avgjørelsen for den skjønsmessige avveiningen bare angripes på det grunnlaget at avgjørelsen er uforsvarlig eller klart urimelig.

En *beslutning* kan bare ankes på det grunnlaget at retten har bygd på en uriktig generell lovforståelse av hvilke avgjørelser retten kan treffe etter den anvendte bestemmelsen, eller på at avgjørelsen er åpenbart uforsvarlig eller urimelig.

Kravene til innholdet i ankeerklæringen er som hovedregel som for anke over dommer.

Etter at tingretten har avgjort saken ved dom, kan tingrettens avgjørelser over saksbehandlingen ikke ankes særskilt. I et slikt tilfelle kan dommen isteden ankes på grunnlag av feil i saksbehandlingen.

Anke over kjennelser og beslutninger settes fram for den tingretten som har avsagt avgjørelsen. Anke over kjennelser og beslutninger avgjøres normalt ved kjennelse etter ren skriftlig behandling i lagmannsretten.

Anke til Høyesterett

Høyesterett er ankeinstans for lagmannsrettens avgjørelser.

Anke til Høyesterett over *dommer* krever alltid samtykke fra Høyesteretts ankeutvalg. Slikt samtykke skal bare gis når anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende saken, eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken behandlet av Høyesterett. – Anke over dommer avgjøres normalt etter muntlig forhandling.

Høyesteretts ankeutvalg kan nekte å ta til behandling anker over *kjennelser og beslutninger* dersom de ikke reiser spørsmål av betydning utenfor den foreliggende saken, og heller ikke andre hensyn taler for at anken bør prøves, eller den i det vesentlige reiser omfattende bevisspørsmål.

Når en anke over kjennelser og beslutninger i tingretten er avgjort ved kjennelse i lagmannsretten, kan avgjørelsen som hovedregel ikke ankes videre til Høyesterett.

Anke over lagmannsrettens kjennelse og beslutninger avgjøres normalt etter skriftlig behandling i Høyesteretts ankeutvalg.